

Ծ Ի Ա Ծ Ա Ն

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՔ, ՆՈՐԱԼՈՒՐՔ ԵՒ ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՅԻՑ.

Երբոր Տիւրզինները այն երկու քաղաքներուն ու նոցա շրջակայիցը մէջ իրենց եղեռնագործութիւնները վերջացուցին, Պէտէվիներուն, Միւթէվէլիներուն ու մահմէտականաց հետ միանալով՝ Զալէ քաղաքին վերայ յարձրկեցան։ Զալէցիք զարմանալի քաջութեամբ թշնամեաց դէմ կեցան, ու քանի մը անգամ զանոնք ահագին կոտորածով վանեցին. սակայն քանի մի կռիւներէն ետքը՝ Տիւրզինները տիրեցին քաղաքին, ուր իրենց բրած կատաղի մոլեգնութիւնը պատմուելու բան չէ. քաղաքը այրեցին, բնակչաց ստացուածքը կողոպցեցին, լստին կրօնաւորներու վանք մը կար՝ քանդեցին, ու անոր մէջ գտնուող կրօնաւորները աշակերտներովը հանդերձ ջարդեցին, վանքին վրայ եղած Գաղղիացւոց դրօշակը պատըռտեցին։

Զալէ քաղաքը փճացընելէն յետոյ՝ Տիւրզինները Տէյրիւլգամար քաղաքին վերայ յարձրկեցան, զոր նոյնպէս ողբալի խեղճութեան հասուցին։ Տեղական իշխանութիւնը խեղճ քաղաքացիներէն հարիւր յիսուն հազար դահեկան առաւ, հարիւր հազար դահեկանի ալ մուրհակ, որպէս զի զիրենք թըշնամիներուն դէմ պաշտպանէ. եւ սակայն կուսակալին տունը ապաստանած քրիստոնեայքը ոչ միայն անողորմաբար Տիւրզիններուն ձեռքը մատնուեցան, այլ եւ զօրականք անգամ՝ որոց որ քրիստոնեայք ապաստաներ էին, զանոնք բռնութեամբ տնէն դուրս կը վարէին։

Պէրութ քաղաքին մէջ յունիսի 20-ին սաստիկ խռովութիւն մը ծագեցաւ, որով քիչ մնաց քաղաքը բոլորովին պիտի կործանէր, թէ որ օտար տէրութեանց հիւպատոսները ճարմը չընէին։ Աղմուկը սկսաւ առաւօտը վաճառանոցին մէջ, ուր քանի մը մահմետականք քրիստոնէի մը վրայ բնկան. նա իրեն թշնամեացը շատութիւնը տեսնելով՝ յուսահատութենէն անոնցմէ մէկը զարկաւ սպաննեց. մահմետականք պատճառ կիրնուէին՝ այն տեսածներուն պէս՝ ամէնքը ոտ-

քի ելան, խանութնին փակեցին ու կատաղի գազանութեամբ՝ որը փայտով, որը գէնքով յարձրկեցան քրիստոնէից վերայ՝ իրենց հաւատակցին արեան վրէժը առնելու համար, եւ մոլեգնաբար կոռուային ըսելով. « Ատենն է կեառուները աշխարհէս ջնջելու ». եւ իրենց գազանութիւնը այն ատեն միայն կըշտացաւ՝ երբոր ոչ յափշտակելու ստացուածք, ոչ այրելու շէնք ու ոչ ջարդելու մարդմնաց քաղաքին մէջ։ Գաղղիացւոց հիւպատոսը ապստամբները սանձելու ու քրիստոնեաները պաշտպանելու վրայ խորհուրդ ընելու կերթար Պերութի կուսակալին. դրանք դիմաց օսմանցի զօրականին մէկը անոր վրայ թուր քաշեց։ Սակրիկնը ըստած շոգենաւին նաւապետը Սէյտայի ու Սուրի մահմետականաց մոլեգնութիւնը տեսնելով, քրիստոնէից օգնելու համար 54 նաւաստի ու թնդանօթաձիգ զինուորներ յուղարկեց։

Հալէպ (Բերիա) ու Եաֆա (Յոպպէ) քաղաքները, նազարեթի մօտիկ տեղուանքը, Եաֆայի ու Երուսաղեմի մէջ տեղուանքը ամէն տեսակ յափշտակութենէ, մարգասպանութենէ, ու կատաղի հարստահարութենէ զատ՝ Տիւրզինները քրիստոնեաները անբան կենդանիներու նման վաճառելու կհանէին։

Ասորւոց երկիրը բնակող Եւրոպացիք իրենց տներն ու տեղերը կթողուին ու կրիախլէին. հազարաւոր աղքատացած խեղճեր անտուն անպատսպար, կեսամբիկ ու քաղցած՝ Պերութի շրջակայքը ու Լիբանան լեռանց մէջ կթափառէին, ու ինչ որ գտնէին՝ այն կուտէին։ Վերջապէս բոլոր Ասորւոց երկիրն ոտք ելեր էր, բաց իրամասկոսէն. սակայն անոր ալ հանդարտութիւնը երկար չտեւեց. վասն զի քաղաքին մահմետական բնակիչքը Տիւրզիներուն անպատիժ մնալը տեսնելով, մահաւանդ Ահմէտ փաշային գրգռելովը՝ իրենք ալ մոլեգնաբար ոտք ելան, քաղաքը կողոպտեցին, այրեցին, եւ անոր փողոցները քրիստոնէից արեան հեղեղներովը լցուցին. օտար

տէրութեանց հիւպատոսներն անգամ նոցա կատաղութենէն չազատեցան: Ապտիւլ-Գատըր քաջասիրտ ձէզայիբցի էմիրը 12,000 քրիստոնեայ միայն կրցաւ ազատել, զանոնք իւր տունն ու վրանին մէջ պահելով՝ խուժը մը բաղմաթիւ ու ընտիր զօրաց պաշտպանութեանը տակ: Մեծահոգի էմիրը ընդունեցաւ իւր տունը նաեւ Ռուսաց, Գաղղիացոց եւ Յունաց հիւպատոսները, որոց աներն ալ այրուեալ ու կողոպտուեալ էին:

Այս կերպով անպաշտպան քրիստոնեաները բոլորովին ջարդելէն ետքը՝ վայրենի

կրօնամոլները մէկ մէկ կատաղի գազան դարձած, նոր նոր արիւններու ծարաւի՝ վաղեցին որ նորա տունը ապաստանած քրիստոնեաներն ալ իրենց ձեռքը տրուին. բայց Ապտիւլ-Գատըր վարեց մերժեց այն մոլեգին խուժանը, եւ այնպէս 12,000 անպաշտպան քրիստոնեաները էմիրին քաջութեամբն ու մեծահոգութեամբը՝ կատաղի գազանաց ձեռքէն ազատեցան: Զարմանքը այն է որ ոչ օսմանեան զօրքերը, եւ ոչ Դամասկոսի իշխանները արգելք չըրին ամենեւին Տիւրքիներուն որ քրիստոնեաները չչարչարէին:

ՆՈՐԱԳԻՒՑ ԱՐՈՒՆԵՍԱԿԱՆ ԲԱՐ.

Երեսուն տարի առաջ պարոն Իզնար Օտեսսացին գիւտ մը հնարեց, որով սկսաւ արուեստական քարեր շինել ծեծած հողէ, ու այն քարերով իւր գեղին մէջ՝ Օտեսսայի մօտ՝ բաւական մեծամեծ շէնքեր շինեց: Այս շէնքերը 30 տարուան մէջ ամենեւին նորոգութեան կարօտ չեն եղած. միշտ տաք, չոր ու ձփնեքէ ազատ գրտնուեր են: Օտեսսայի գիւղական տնտեսութեան ընկերութիւնը քանի՜ անգամ այն շէնքերը զըննել տուեր ու միշտ վկայութիւն ընդունեալ է նոցա գերազանցութեան ու աղէկութեանը համար: Այս արուեստական քարը Օտեսսայի շէնքերուն գործածուած սովորական կակուղ քարէն աժան կուգար, սակայն այս ամէն աղէկութիւններուն չնայելով, պարոն Իզնարին գիւտը՝ բանեցընող չեղաւ, վասն զի իրեն առաջին գործիքները գործածելու համար հարկաւոր էր 8 զօրաւոր աշխատող եւ մէկ փորձ վարպետ մը: Անցեալ տարի պարոն Իզնարը նոր գործիք մը պատրաստեց որ առաջուան ամէն դժուարութիւններէն ազատ է, եւ միայն 3 հասարակ գործաւորի կարօտ՝ որ առանց մասնաւոր վարպետութեան կամ վարժութեան կարող են 40 կամ 42 ժամուան մէջ 400 քար շինել՝ ամէնն ալ կանոնաւոր ձեւով, երկայնութիւնը 2 կանգուն, լայնութիւնն ու թանձրութիւնը 1 ու կէս: Այս արուեստական քարով շինուած շէնքը եռապատիկ աւելի աժան կ'ստի՝ քան թէ Օտեսսայի կակուղ քարէն շինուածը, եւ տաքութեան ու չորութեանը կողմանէ անկէց շատ գերազանց է:

Ասոնց հարիւրը՝ (որ կրնայ շէնքին տեղւոյն վրայ՝ հոն գտնուած հողէն շինուիլ), մէկ արծաթ րուպիէն պակասով կլինի. իսկ անոնցմով պատ որ շարուի, մէկ ծողաչափին 75 քովեկէն աւելի չերթար. վասն զի անոնց կանոնաւոր ձեւը շատ դիւրութիւն կուտայ գործաւորներուն ու կիրի (քիրէճի) կարօտ չէ: Անկէց իզատ, այս քարէն շինուած շէնքին մէջ իսկոյն կարելի է բնակիլ, վասն զի ամենեւին խոնաւութիւն (նէժուութիւն) չը'նենար:

Իզնարին այս գիւտը շատ մեծ օգուտ պիտի ընէ ամէն տեղ, թէ՛ հասարակաց ընդարձակ շէնքեր շինելու, եւ թէ՛ գիւղական խրճիթներ: Մէկ մարդ կրնայ քանի մը օրուան մէջ Իզնարին գործիքովը տան մը համար պէտք եղած քարը պատրաստել: Ընդհանրապէս քարէ շէնքերը անոր համար սուղ կ'ստին որ հեռուէն քարը բերելը դժուար է՝ նաեւ այն տեղերն որ քարահանքերը մօտիկ են: Իսկ պարոն Իզնարին գիւտովը արուեստական քարը նոյն տեղը կշինուի սեւ հողէ, կամ կաւէ կամ աւազախառն հողէ, եւ այլն: Տարակոյս չկայ որ այս քարով շատ աժան եւ դիւրին կերպով կրնան երկրի տէրերը իրենց գեղերուն մէջ գեղեցիկ ու հանգիստ բնակարաններ շինել՝ թէ՛ իրենց եւ թէ՛ գիւղականաց համար:

Իզնարը իրեն օգտակար գիւտին համար արտօնագիր ընդունեալ է, եւ պատրաստ է միաբանելու շէնք շինել ուղղութեամբ հետ որ իրեն գործիքովը արուեստական քար շինեն: